

Gorska župa i župna crkva Blažene Djevice Marije

Najstariji crkveni lokalitet i jedina srednjovjekovna crkva u bivšoj Banskoj krajini (Banija) nalazi se u Gori, srednjovjekovnom sjedištu *gorske župe*, koja se prostirala na zemljištu između Kupe, Save, Korane i Jne. U Gori je bio utvrđeni grad gorske župe i pokraj njega templarska i župna crkva. Svoje zlatno doba kulturnog cvata ovaj je kraj proživljavao u srednjem vijeku, ali je za turskih ratova došao na samu granicu Hrvatske. U srednjem vijeku na području gorske župe velike posjede imao je zagrebački nadbiskup. Prva crkva spominje se 1201. Pripadala je templarskom redu koji su u Goru naselili Arpadovići. U 12. st. su templari u Gori imali samostan sa crkvom. Njima je Andrija II god. 1211. potvrdio sve posjede i obnovio darovnice pa su templari čitavo 13. st. boravili u gorskoj župi u svojim samostanima u Gori i Dubici. Red je 1312. ukinuo papa Klement V i od tada je njihova crkva *Bl. Dj. Marije u Gori* postala župnom crkvom.¹ U popisu arciđakona Ivana 1334. ta je crkva navedena kao župna — *Item Ecclesiae Beate Virginis de Gora*.² Ali osim ove crkve postojala je još jedna posvećena starokršćanskom nučeniku sv. Klementu. Ta je crkva, pretpostavlja se, bila vezana sa starom biskupijom u Sisku i služila je kao župna prije dolaska templara u Goru.³ Crkva je nestala, po svoj prilici je srušena za turskih prepada. Crkva *Uzašašća Bl. Dj. Marije u Gori* ostala je sačuvana na istom mjestu gdje se i danas nalazi: na obronku nad cestom koja iz Petrinje vodi u Glinu (sl. 1). U doba najžešćih bojeva s Turcima zagrebački je kaptol posjede u Gori dao na uživanje Frankopanima, koji su iz gorske utvrde ratovali. Čuvena je bitka s Turcima hrvatskog bana Franje Slunjskog 1751, koji je imao svoje stalno sjedište u Gori.⁴

Matija Filjak, Gorska župa u srednjem vieku, str. 26–30.
¹ Dr. J. Buturac, Popis župa zarebačke biskupije god. 1344. (poseban otisak iz Zbornika zagrebačke biskupije god. 1944).

Baltazar Krčelić, *Historiarum Cathedralis Zagrabiensis*, tom I, pag. 20 i 21.

³ V. Klaić, *Povijest Hrvata*, III, str. 315.

U zemljopisnoj karti isusovca Stjepana Glavača iz 1673. zabilježene su u Gori crkve sv. Klementa i Bl. Dj. Marije.

Arch. Gorenensis, knj. 11/II (Vis. can. 1702, str. 118) — Privremeno je pokraj stare zidane crkve bila podignuta mala drvena kapela dok se ne poprave zidovi stare crkve. Čekalo se na dolazak župnika i osnutak župe. — (Vis. can., 9. oktobra 1705, str. 155), ... »Anno Domini 1705, 9. octobris visitavi Ecclesiam Parochialem Beatae M. V. In Coelos Assumptae in Gore quae est sub jure patronatus Reverendissimi Domini Praepositi Zagrabiensis et Successoris eiusdem in eodem praepositura. Ipsa Ecclesia Parochialis ad praesentem annum tota diruta, industria ac expansis moderni Reverendissimi Domini Praepositi ad statum quoad murum perfectum posita est tabulatum necdum positum est sacrum vero una cum fornice sat amplum solide et pulchre est aedificatum, totumque una cum Corpore Ecclesia e dealbatum. Turris etiam in frontispicio Ecclesiae ex ligno sat pulchra collocata, in qua Campana una conservatur, solumque altaria in eadem desi-

Crkveni su lokaliteti u srednjem vijeku u ovom kraju bili gusto posijani, a u 15. st. su se znatno prorijedili, ako usporedimo popis Ivana Arciđakona iz 1334. i popis župa iz 1501. godine. Crkva Bl. Dj. Marije u Gori nadživjela je ratno vrijeme.⁵ Iako u ruševnom stanju, ona je služila kao župna crkva nakon ponovne obnove župe 1705. Nakon osnutka župe u protokolima kanonskih vizitacija opisana je stara srednjovjekovna zidana kapela koja je zatečena u ruševnom stanju. Prvi župnik Mihael Podravec popravljao je zidove stare crkve koja je već ranije, navodno 1687, bila prezidavana. Svodovi stare crkve potpuno su se urušili pa je župnik dao cijelu crkvu prekriti novim tabulatumom, prizidao je novu *sakristiju*, nad pročeljem podigao dobar drveni zvonik s jednim zvonom i čitavu je građevinu obijelio.⁶ Znači da su i temelji i zidovi stare crkve ostali netaknuti, a za obnove je dodana samo sakristija. Oko crkve se nalazilo groblje i cinktura, ali ista nije u vizitaciji opisana. Restauracija crkve nastavila se 1726, kad je nadsvedeno svetište, a pod svetišta pokrit kamenim pločama.⁷ Kao patroni crkve navode se prepošti zagrebačke katedrale. Lađa crkve prekrivena je 1727. opekom, uređene su dvije kripte, župnička i Franje Delišimunovića zapovjednika Kostajnice. Tabulat je svježe oslikan, a nad ulazom je podignuto drveno pjevalište.⁸ Prvo je obnovljena gotička crkva koja je ostala nepromijenjena u strukturi, a po obliku je odgovarala tipičnim domaćim tradicionalnim crkvama toga razdoblja s tabulatumom u enterijeru i zabatnim pročeljem nad kojim se nalazio mali drveni zvonik.

Župa je tada imala tri podružnice. U Šimunovoj Poljani crkva Sv. Katarine, u Dvorišću Sv. Antuna i u Viduševcu Sv. Ksavera. Sve kapele bijahu drvene crkvice.⁹

derantur, pro quibus in tribus locis fundamenta sive arae muratae positae sunt. Ita etiam in fata ecclesia parochiali tum ab defectum altarium, tum etiam ob defectum tabulati divina non peraguntur.«

⁷ Arch. Gorenensis, knj. 11/II, (Vis. can., 8. august 1726, str. 375) »... visitavi hanc Ecclesiam qua manet in suo priori statu, bene tecta et caemeterio cincta... Sacristia est ad cornu Evangelii Maioris Arae, sat ampla et lucida sub Fornice et lapidibus strata, ...«

⁸ Arch. Gorenensis, knj. 12/III, (Vis. can., 16. mart, str. 85) »... visitavi hanc Ecclesiam Juris Patronatus Reverendissimi Domini Praepositi Zagrabiensis in pago ejusdem nominis situatam et ex muro ex fundamentis erectam, comodae amplitudinis qua tota cum Sanctuario est sub tabulato arcularii operis depicto, tegulis strata in qua crypta in corpore ejusdem Ecclesiae ubi sepeliuntur Domini Parochi et ibidem jacens corpus Francisci Dalischimunovich Comendantis Kostainicensis cuius vexillum in pariete praetensum manet ... habet Ecclesia portas 2, maior est ad occidentem supra quam ad ingressum in corpore Ecclesiae est chorus ligneus per totam latitudinem Ecclesiae ...«

⁹ Arch. Goricensis, knj. 12/III, (Vis. can., 1727) — Opširan opis drvenih oratorija u podružnicama Šimunova Poljana, Dvorišće, Strašnik i Viduševac. Među njima je bila recentno podignuta kapela sv. Ksavera u Viduševcu, posvećena 1726.

1 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Pogled na crkvu s istoka 1939. g., kad je i sjeveroistočna kula cinkture bila sačuvana. Na brdu iza crkve nazire se kapela sv. Ivana i Pavla.

Radikalna barokizacija crkve dovršena je 1736. Barokizaciju je poduzeo zagrebački prepošt Pavle Četković. Tada je pod svod stavljena lađa, probijeni su veliki barokni prozori, čitava crkva je popločena kameom, sazidano je pjevalište umjesto starijeg drvenog, a pokraj sakristije je uz lađu prizidana pravokutna svelena kapela bratovštine posvećena sv. Ani. Zatim je uz

bok crkve podignut zidani zvonik visok 14 orgija s kupolom koju je izradio arhitekt. Kupola je bila pokrivena šindrom i crveno obojena, a u vrh kupole bijaše utaknuta kugla s dvostrukim pozlaćenim križem¹⁰ (sl. 2).

Pošto je građevina bila barokizirana, upravitelj župe postao je vicearcidakon gorički Ivan Mravinac koji je u župi boravio od 1736. do 1761.¹¹ Za njegove uprave

¹⁰ Arch. Gorensis, knj. 12/III, (Vis. can., 1740, str. 279) »... visitavi tunc Ecclesiam Parochialem, sub titulo ejusdem Beatissimae Matris in Caelos Assumptae, quam antem post depulsum Christiani Nominis hostem ligneo Tabulato contextam cura piae memoriae Reverendissimi olim Pauli Chetcovich Praepositi Zagradiensis que ad ultimam visitationem cum angustioribus: (uti antiquioribus fuerat solitum): fenestris provisam exposit Auxiliante Domino et pio Zelantium in augmentum Cultus et venerationis erga Beatissimam Coeli Reginam hujus signanter Archidiaconatus districtus a quo nomen habet, Gorrensis Dominam et Patroam studio et sollicitudine elegantiori ac bene regulato fornice oviter superinstructo restauratum exclusisque majoribus fenestris longe lucidiorem et splendidam reperi inferne quoque de rovo per totum navis lateribus scisisque lapidibus quo ad medietatem colaterali nec non pulpito in formam nobiliarem redacta xornatam. In cujus medio perrupto pariete ad septentrionem oviter ex fundamentis erecta est, Capella murata quadrangularis in honorem Divae Annae Matris Beatissimae Virginis eaque consimili quadrato fornice instructa, fenestrisque duabus sibi e diametro ab oriente ad occidentem corespondentibus illustrata, inter quas altare parieti septentrionali inniexum, in forma vitis figuram palmitum hinc inde deductorum repraesentans interque enealogiam Sacrae hujus familiae in diversis imaginibus reffens auro, argento diversisque coloribus depictum... (Oltar sv. Iane i sv. Obitelji uništen je u 19. st. i zamijenjen današnjim.)... Id quam capellam a muro sacristiae ducta est linea inter quam et parietem septentrionalem Ecclesiae intercedit ambitus, per quem ex sacristia et ingressus ad capellam et ascensus ad cathedram patet...

... Sacristia est in statu quo sub bono tecto in qua praeter exclusam portam ad ambitum ad capellam S. Annae tendentem nihil innovatum est, quoad structuram...

... Campanile antea ligneum post erectum in Ecclesiae fornem depositum est ex frontispicio tecti Ecclesiae in cujus vicem, ut loci... uberius prospiceretur ad latus Ecclesiae dextrum circa frontispicium ex fundamentis erecta est turris alta org. 14., quoad murum cum debita proportione in sua latitudine, eidem super imposita cupula operis Architectonici rubro colore tuncta cui super eminet globus cupreus inauratus cum sua cruce duplicata pariter inaurata. Portae necessariae, una ad pedem ex coemeterio, altera ex choro, ad turrim apertae sunt, ex eadem fenestrae necessariae exclusae, introrsus fornices necessarii, et tabulato erecto reliqua structura architectonica non intermissis ligaturis ferreis ita adaptata ut et campanarum ponderi et murorum aequilibrio magistrorum iudicio sit prospectum. In hac prima duae veteres campanullae turri sunt collocatae, deinde tertia nova centenariorum 3 et librarum 60, sub titulo Sanctissimae Trinitatis, quarta Centenariorum 3 et librarum 30. — Coemeterium manet in statu quo cum spe assequedi perfectionem sibi congruam namque cincturam muratam pro qua materialia parata existunt, cumque populos a comunibus oneribus, quas graviora pro nunc eidem designantur, relevatus fuerit, facile ecclesiam velut suum principale in reparatione sui consequetur.»

¹¹ Liber Memorabilium, str. 305, 307, 311. — Župnik Ivan Mravinac »Joannes Mravinecz«, boravio je u gorskoj župi od 1737—1761. U njegovo vrijeme unesen je novi barokni inventar u crkvu, a od starih oltara u crkvi su ostali oltari sv. Ivana i sv. Josipa iz 1717. Kamen za zvonik župne crkve dopremljen je iz kamenoloma kod

1 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Pogled sa sjeveroistočne strane na kapelu sv. Ane, sakristiju i zvonik

3 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Jugozapadna kula, dio cinkture i zvonik

nesen je novi inventar u crkvu i porušena je stara cinktura koja je zamijenjena potpuno novom od kamena koji je nanio narod. Cinktura je dovršena 7. listopada 1742, a gorski župnik Ivan Mravinec napravio je crkvenjakom Matijom Melnjakom obračun i nakon splate troškova za zidanje cinkture i ostalih radova učinjenih u posljednjih šest godina (popločivanje crkve pokrivanje kripte klesanom kamenom pločom) ostalo je »Rh. 208« gotovine. U protokolima kanonskih vizitacija opisana je ova zanimljiva i jedinstvena cinktura s četiri branič-kule na uglovima, koje su bile pokrovljene šindrom. Glavni ulaz cinkture smješten je pred pročeljem crkve, a sporedni južno, preko puta župnoj kuriji. Cinktura je građena kao utvrda predviđena za obranu i povlačenje naroda pred neprijateljem (sl. 3).

Računi koje je župnik plaćao, a po proračunu je porošeno »Rh. 468«, od toga za zidanje cinkture »Rh. 358«, a kamene ploče i kriptu u crkvi i svod »Rh. 110«, ne

spominju graditelja obnovljene crkve i tek je kod kupole zvonika u vizitaciji zabilježeno da ju je radio arhitekt, ali je ime ostavljeno kao i uvijek u anonimnosti. Isto je tako ostao nepoznat graditelj utvrdbene cinkture te nam kulturno-povijesni podatak o djelovanju domaćih graditelja i zidara u prvoj polovici 18. st., barem što se imena tiče, ostaje nepoznanica. Kako su patroninij nad župom imali prepošti zagrebačke katedrale, oni su se pobrinuli i za graditelja. Ime investitora zaslužnog za gradnju u izvorima se redovito ističe. Najveće zasluge za gradnju imao je prepošt Pavle Četković i župnik Ivan Mravinec. Kod Četkovića je župna crkva imala pohranjenih »Rh. 411« iz darovnice kneza Ljudevita Patačića, člana čazmanskog kaptola iz prihoda s imanja »Szlanije« (Slano). Za gradnju cinkture župnik je trošio novac sakupljen od dobrovoljnih priloga župljana.¹²

ela Sibić. Barokni zvonik nije građen odjednom do sadašnje visine, nego navodno do gornjih prozora, te je 1780, nakon što je rom pukao u zvonik, popravljen i povišen. Zvonik je prema pisu iz vizitacije 1740. bio visok 14 orgija (hvati). — (»1 orgija nosi 1,892 metra.«).

Arch. Gorensis, knj. 12/III. (Vis. can., 6. oktobar 1745, str. 347) - »Rationes Ecclesiae Parochialis post ultimam visitationem. Dominus Parochus Gorensis assumpsit curam occasione muri coetererii, qui coepit adificari anno 1742, labor finitus anno eodem die 7-a octobris, Murarii eorundemque consumatio et in Statum, quo modo est deductio constat Rh 358 gr. 1. Lapidica, qui stratum Ecclesiae supra notatum uti est, cum fornice, crypta et pavimento constat Rh 110, totus igitur labor constat Rh 468, gr. 1. Post ultimam visitationem meam habuerunt Rh 286 calculatis igitur in murarios et stratum ecclesiae, ac alias per annos quinque expensis dominus Parochus cum Matthia Melnjak rationibus exacte calculatis, et simul habitis pro manibus eorundem actu Rh 98, iudicati sunt Ecclesiae exactam curam cum non spernenda

industria sua habuisse, eatenusque dominus parochus singularem reflexionem meretur. Praetera mecum Zagrabiam abstuli 1740. hujus ecclesiae Parochialis Rh. 411, gr. 9 quos elocavi ex interesse Annuo sex percentum coram Venerabili Capitulo Chasmensi Illustrissimo Domino comiti Ludovico Patachich, occasione illa, qua bona Szlanye comparata sunt, qui etiam interesse exacte solvit, et mihi archidiacono deponit, quae omnia scilicet annus, dies et mensis quo pecunia eidem D. Comiti mutuata est, in regesto Parochorum Archidiaconatus Gorensis, et Zagoriensis, et eorundem Piarum foundationum conscripto, apud me in conserva habito reperiuntur. Dominus parochus praesentavit rationes, quas exacte calculatas exhibuit, ex quibus apparet cum omni diligentia et industria curam habere, qui post ultimam visitationem tum quo ad cincturam ecclesiae, tum ad stratum ejusdem adhibuit, et satis aconomice pecuniam elemosynariam tractavit.« — (Izveštaj o građevini, inventaru i obračunima utrošenih novaca za veliku barokizaciju i gradnju cinkture zabilježio je vizitator kanonik Sigismund Sinesperg, utemeljitelj mnogih zaklada župe Gora.)

4 Posvetna ploča u svetištu crkve snimljena 1939. g. Grb biskupa I. Branjuga danas više ne postoji

Od inventara su nakon barokizacije u crkvi zadržana dva stara oltara, sv. Jurja i sv. Ivana, koje je 1717. dao izraditi Sigismund Sinersperg, a ostali su oltari novi. Tako je prilikom posvete crkve 1736, od biskupa Jurja Branjuga, crkva imala šest oltara.¹³

Nakon obnove, građevina u baroknom razdoblju više nije doživjela bitne promjene, osim što je pred pročelje crkve dodan drveni, podzidani »kapić«, zatvoreno predvorje, u kojem se nalazio jedan oltar, kako je to kod proštenjarskih crkava bilo uobičajeno.¹⁴ Otprilike u isto vrijeme postavljena je nova kupola na zvonik. Mjere barokizirane crkve iznosile su 11 orgija u duljinu, a u širinu 3½ orgije. Crkva je imala tri velika i dva mala prozora. Predvorje je imalo dva velika i jedan mali pro-

zor. Dimenzije sakristije bile su manje od današnjih, jer je ona dozidana u 19. st., a izvorno je bila dugačka dvije orgije i široka dvije i pol orgije. Sakristija je bila prizemna. Veća šteta nastala je 1780. kad je grom udario u zvonik, te je izgorila barokna lukovica od šindre i dio krovništva crkve.¹⁵ Na mjesto rastaljenih zvona nova je dao saliti 1781. prepošt Ferenc Serafim Popović.¹⁶ S ukopima na groblju unutar crkve prestalo se 1798. nakon uredbе Marije Terezije o ukinuću groblja oko župnih crkava.¹⁷

U baroknom je razdoblju crkva bila obdarena bogatim darovnicama, kao onom prepošta Sigismunda Sinersperga »Fl. 300«, koji se pobrinuo i za prve oltare u crkvi. Zatim altarije za župnika od kojih je prvu

¹³ Prvu posvetu crkve učinio je biskup J. Branjug nakon što je građevina bila dotjerana i ujedno je posvetio zvona za novi zvonik 29. aprila 1736. (Vis. can., 26. marta 1740, str. 272) »... Anno Domini 1740 die 26 Martii visitavi hanc Ecclesiam Parochialem quae 1736 die 29. Aprilis solemniter per modernum Illustrissimum et Reverendissimum Dominum Episcopum Zagrabensem Georgium Branjugh est consecrata...«

Crkva je ponovno posvećena i u nju je unesen potpuno nov inventar, tj. šest oltara i propovjedaonica. Taj je događaj uklesan i kamenu ploču ugrađenu u sjeverni zid svetišta.

Transkripcija ploče glasi: Reverendissimus in Christo Pater et Dominus: Georgius Branyugh Episcopus Zagrabensis, Ecclesiam hanc cum sex Altaribus intra muros Ecclesiae Solemni Ritu Consecravit et 1769 Animabus Sacramentum Confirmationis Con-

tulit Determinando Anniversariam dedicationis Diem Dominicam 5^{am} post Pascha Ano: MDCCXXXVIXXIX^A Aprilis.

¹⁴ Liber Memorabilium, str. 315. — Pisac spomenice župe Gora pripisuje gradnju predvorja »kapića« župniku Ivanu Vuksanu (Joannes Vuxan) koji je župom upravljao od 1771—1789. Župnik L. Felsner je u 19. st. prilikom rušenja dotrajalog predvorja na tavanu pročitao godinu 1781. i smatrao je da je ta godina vezana za gradnju predvorja. Ipak će vjerojatnije biti da je tad popravljan i povišen zvonik jer se »kapić« spominje u vizitaciji 1771. u vezi s oltarom koji je bio kasnije dodan kao sedmi oltar crkve (Arch. Gorensis, knj. 15/VI, 1777, str. 30).

¹⁵ Arch. Gorensis, knj. 15/VI, (Vis. can., 27. julij 1804, str. 109).

¹⁶ Liber Memorabilium, str. 315.

¹⁷ Liber Memorabilium, str. 317. — Prvi ukop u novom župnom groblju iza Novog Sela izvršen je 1789, 12. februara.

5 Kapela sv. Ivana i Pavla slikana 1939. g. Danas u kritičnom stanju

osnovao također Sigismund Sinespergh za mise »Fl. 400«. Iz to je osnovao i jednu zakladu u korist crkve svotom od 1400 forinti. Prepošt čazmanski Stjepan Doičić također je osnovao zakladu od »Fl. 500«. Župnik I. Mravinec, vicearcidakon gorski, osnovao je zakladu od Fl. 500«. Sve su se darovnice čuvale u zagrebačkom kapitolu, osim darovnice I. Mravinca posuđene knezu Ćarlu Auerspergu, zbog koje je izbio spor i parničenje. Patronatsko pravo su u čitavom tom razdoblju držali

Arch. Gorensis, knj. 15/VI. (Vis. can., 16 oktobra 1777, str. 35) — »De Bonis Ecclesiae. Bona Ecclesia haec alia non habet, quam in Domino defuncti Praepositi Majoris Sigismundi Sinersperg fundationem in fl. primitus 3000, sed per Interusurii in capitale conversionem ad praesens in fl. 400 consistentem.« (Str. 44.) — »De Altariis. Pro administrando gratis Sacramento extremae unctionis fl. 400 habet Parochus ex fundatione saepe iudati praepositi Sigismundi Sinersperg. — Item fundationis Reverendissimi olim Stephani Doichich Cz. Praepositi Chasmensis summam in fl. 500. cum onere unius sacri hebdomadatim in re-rigerium animae ejusdem defuncti fundatoris legendi — Item summam florenorum 500. fundationis defuncti Joannis Mravinecz Parochi et Vice Archidiaconi Gorensis erga obligationem unius sacri in hebdomada legendi pro anima ejusdem, et suorum conanguineorum usque ad quartum gradum inclusive. — Praefatae fundationes, sive capitalia supra expressa sunt sub cura, et protectione Venerabilis Capituli Zagrabienensis. Interesse autem, dum per debitores deponitur, accipiunt Parochi a praefacto piarum summarum. — Habet quoque parochus sumam capitale florenorum 500, ejusdem parochi Mravinecz fundationis, elocata primum quidem apud defunctum Comitem Carolum ab Auerspergh, sed cum ab haerede illius interususurium annis pluribus deberi non potuisset, debeat modernus Praepositus dispendiosas

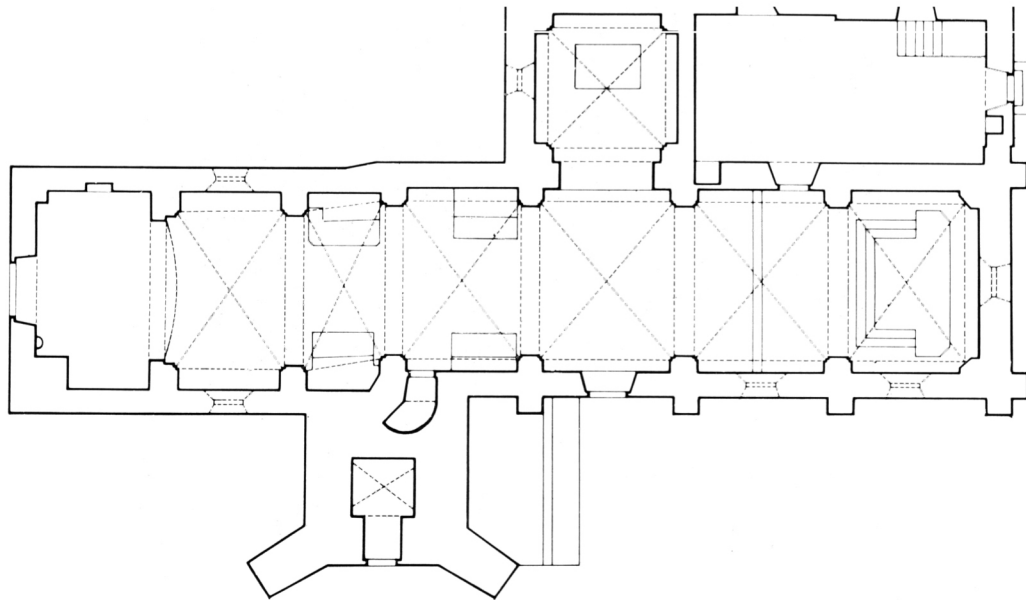
zagrebački prepošti i oni su se pobrinuli za gradnju i inventar crkve. Jedino je crkvu posvetio biskup. J. Branjug¹⁸ (sl. 4). Osobito je agilan bio župnik I. Mravinec koji je u župi boravio 24 godine.¹⁹

Župnik je u novoj podružnici u Strašniku dao podići drvenu kapelicu sv. Šimuna. Za njegove se uprave zbilja promjena u župi, jer je biskup Juraj Branjug reorganizirao župe u Baniji i osnovao neke nove. Na području župe Gora osnovao je župu u Viduševcu 1731:

multum ingredi lites, non tantum cum haerede supra tecto, verum etiam cum comite Christoforo Erdödy tanquam domini Szamobor possessore, ac tandem aliquando iudicaria autoritate executionem pro parcho in oppido Szamobor procurare, uti census oppidanorum dominio alias quotannis deponi defunctus pro fundo excutionis et assignatus, hinc proinde apparet, hujus fundationis dominos Praepositos Majores curam habere quale autem onus defunctus fundator parochis Gorensibus pro hac fundatione imposuerit, nondum liquido constat siquidem testamentum prae manibus non haberetur, in obligatoria autem Auerspergiana onus non sit expresum, dicitur tamen quod haec fundatio intuitu secundi capellani in Gorre servandi sit facta, et haes hic ad tempus apponuntur, quosque major notitia elucescat.«

¹⁹ Liber Memorabilium, str. 312. — Iz matice umrlih prepisan je u spomenicu župe ovaj podatak: »Anno 1761, 17 Maii obiit in Dominio A. R. D. Joannes Mravinecz Parochus Gorra per 24 annos, ac multis annis Archidiaconatus Gorrensis Archidiaconatus, ac mensis 19^a ejusdem, sepultus in crypta parochorum ecclesiae hujus.«

²⁰ Arch. Gorensis, knj. 12/III. (Vis. can., 26. marta 1740, str. 283) — »De moderno statu hujus parochiae. Propter nimis magnum districtum et amplitudinem parochiae S. Marthae in Pokupsko dismembrata est eadem parochia per modernum Illustrissimum

6 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Tlocrt današnjeg stanja.
Snimak ing. arh. Sonja Pinter

U 19. st. je pravo patronata prešlo na Ratno vijeće, ali su se zaklade i dalje čuvala u zagrebačkom kaptolu. Neke su kapele zapuštene i nestale, a neke su pripojene drugim župama.²¹ Drvena kapela sv. *Simuna i Jude* stradala je za potresa 1880, te je 1897. sazidana potpuno nova kapela.²² Kapela sv. *Blaža u Novom Selu* stradala je za potresa 1890. i kasnije je potpuno srušena i pokraj njenih temelja je podignuta recentna drvena kapela.²³ Kapela sv. *Antuna Padovanskog u Dvorišću* bijaše drvena kapela, 1729. je ponovno podignuta, također drvena umjesto dotrajale stare, ali je i ona za potresa stradala i zamijenjena je zidanom crkvicom. Za Brajčugove reorganizacije župa, podružnica u *Dvorišću* pripala je novoosnovanoj župi u Viduševcu. Kapela sv. *Katarine u Slanom* (Šimunova Poljana — imanje Lj. Pačičića), potpuno je nestala.²⁴

Kapela sv. *Ivana i Pavla u Gori* nad župnom crkvom, sazidana je oko 1761, kada ju je posvetio biogradski biskup Stjepan Putz. Godina je uklesana u zaglavni ka-

men dovratnika predvorja, a o tom događaju je postojala pisana povelja pohranjena u menzi starog oltara²⁵ (sl. 5). Pisac spomenice, župnik Leopold Felsner, pretpostavlja da je na tome mjestu nekad bila crkva sv. Klementa, a oko nje je također bila utvrđena cinktura s kulicama koju je u ruševnom stanju 1849. još zatekao župnik Felsner. Cinktura se za potresa 1880. potpuno srušila i narod je raznio kamen.²⁶ Taj podatak nam otkriva kako su u Gori i po Baniji uz granicu crkve bile osiguravane utvrđenim cinkturama, ali nam je danas preostala cinktura i dvije kule oko župne crkve, što je svakako neobična rijetkost i likovni fenomen specifičan samo za naše granične pokrajine. Građena je potkraj prve polovine 18. st. kad su druge evropske zemlje i Austrija doživljavale puno barokno razdoblje i blagostanje. Ova je cinktura jedan od rariteta barokne kulture Banije.

Restauraciju župne crkve u 19. st. proveo je župnik Leopold Felsner. Najveći je zahvat bio odstranjivanje

et Reverendissimum Episcopum Georgium Branjugh in anno 1731 erectaque est nova parochia in pago Vidussevecz, et ibidem ex capella S. Xaverii facta est parochialis, qui pagus Vidussevecz cum Pagis Dvorische, Jama et Hagyer, universim 127 domus constituntur ad eundem annum semper et ab antiquo ad hanc parochiam Gorenssem applicati erant, et post fundationem parochiae novae in Vidussevecz ab hac parochia sunt avulsi, ut hoc ipsum clarius in visitatione anni 1737 in hoc libro apparebit.

¹ Vidi bilj. br. 15 (Vis. can. str. 113). Opširan opis filijalnih kapele: 1. »SS. Joannis et Pauli Martiris in Gore«; 2. »SS. Blasii et Benedicti in Novo Szelo«; 3. »S. Catharinae V. M. in Szlano«; 4. »S. Simonis in Sztraznik«.

² Kapela sv. Simuna u Strašniku spominje se u protokolima vis. an. 1721. prvi puta kao recentno podignuta drvena kapela. »... Hac capella est noviter ex arboribus extracta mediocris capacitatis...«

— U spomenici župe Gora na str. 380. zabilježeno je da je u Strašniku stara drvena kapela zamijenjena zidanom, koja je blagolovljena 6. augusta 1898.

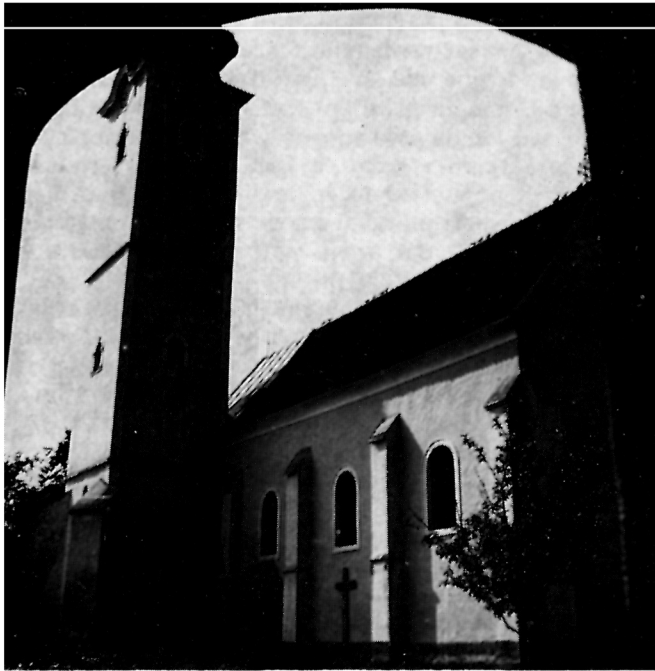
— Od baroknog inventara pronašla je dr. Doris Baričević i kapeli kipove apostola Petra i Pavla, Simuna i Jude i dva mala anđela. Oltar je datiran u 1745.

²³ Kapela sv. *Blaža u Novom Selu* do danas je ostala podružnica župe Gora, ali je zidana barokna kapela, podignuta 1749/50. za potresa 1909. potpuno stradala i srušila se. 1910. je pokušao popravak svodova, ali je 1939. podignuta pokraj temelja stare crkvice današnja drvena kapela u kojoj je od baroknog inventara sačuvan djelomično oltar, a kipovi sv. Benedikta i anđeli s atike nalaze se u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu. (O inventaru kapele vidi prikaz u Ljetopisu JAZU, knj. 72. str. 497. Doris Baričević, Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća s područja kotara Sisak.

²⁴ Vidi bilj. br. 9. — Kapela sv. *Katarine* bila je jedna od prvih podružnica gorske župe. Početkom 19. st. bila je posve derutna i nakon toga je potpuno napuštena i nestala je s popisa podružnica.

— Podružnica sv. *Antuna u Dvorišću* je 1731. pripojena župi Viduševac.

²⁵ Kapela sv. *Ivana i Pavla u Gori*, podignuta je na starom lokalitetu i posvećena 21. septembra 1761. U kazeti starog misnog kamena čuvala se povelja posvete koja je glasila: »Illustrissimus et Reverendissimus Stephanus Putz, Episcopus Belgradensis, Major Prepositus Ecclesiae Zagrabienensis ecclesiam hanc consecravit, ac diem anniversariam dedicationis dominicam ante festum S.

7 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Gotički upornjaci na južnom zidu crkve

tarog drvenog dotrajalog »kapića«, umjesto kojeg je ozidan čitav današnji dio crkve pred zvonikom. Kula zvonika je promijenjena i dozidana je sakristija nad njom je podignut oratorij. U unutrašnjosti su romijenjeni bočni oltari i odstranjene su barokne orgulje.²⁷

Bivša templarska crkva u Gori doživjela je za svog toljetnog opstanka niz promjena. Ipak, u svom je konačnom obliku osnovna struktura, izvorni i bitni dio rađevine, gotičkog porijekla. Već na prvi pogled pokaju nam tlocrtna dispozicija i elementi starog zida oduprtog visokim vitkim kontraforima (upornjacima) jeno srednjovjekovno porijeklo. Gotička crkva dopire o zvonika što odgovara mjerama barokizirane građevine, o kojima su sačuvani pisani izvori (sl. 6). Dogradnja 19. st. jasno se zapaža u vanjskim zidovima i na rovištu crkve. Pravokutan izduženi tlocrt crkve s ravno zaključenim zidom svetišta karakterističan je za otoku.

Margarethae designavit, 21. die Septembris Anno 1761. Povelja prepisana u spomenicu župe. Kapela je bila sazidana i opremljena oko 1760, a datum posvete uklesan je u zaglavni kamen glavnog ulaza. Tadašnji patron župe prepošt Stjepan Puc, koji je posvetio kapelu, najvjerojatnije je dao graditi kapelu, jer je Gori bila stalna rezidencija prepošta katedrale. Opis vis. can., 6. oktobra 1777. odgovara današnjem obliku arhitekture koja je stala izvorna oblika, ali je na žalost u vrlo teškom stanju, a jezin oltar, koji je bio odličan rad skulpture i drvorezbarstva estao je kao i klesane ploče pavimenta.

O utvrđenoj cinkturi s kulama o kojoj je u spomenici župe 345, str. 306. zabilježeno da je razvalina i da su kule daleko jača tvrđenja od kula cinkture župne crkve, kanonska vizitacija 1777. kaže: . . . »circa circum muro cincta est, et duabus turruculis iam versus erectis exornata, sita est in monticulo supra residentiam Praeposituralem.«

Obnove u župnoj crkvi i u kapeli sv. Ivan i Pavla tokom 19. st. početkom 20. st.

- 1855—1860. crkva je popravljena novcem iz Beča. Učinjeno je najnužnije, pokriven je krov crijepom, obijeljeni su zidovi. Oltar i. Ane unesen je novi (L. M. str. 327).

8 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Pogled prema svetištu

Barokizacija crkve usko je povezana s tradicijom. Konzervativizam se primjećuje u pokrajinskoj baroknoj arhitekturi gdje god je iole sačuvan srednjovjekovni spomenik, a naročito u spomenicima čija je barokizacija vezana uz patronatsko pravo zagrebačkog kaptola i njegovih kanonika. Pri tome valja imati na umu da je zagrebačka katedrala bila gotička građevina koja je također doživjela barokizaciju i da je Kaptol preko svojih kanonika arciđakona pojedinih crkvenih područja zagrebačke nadbiskupije najviše utjecao na građevinsku djelatnost i obnovu. Usprkos tradiciji, za novu umjetnost nakon tridentinskoga koncila zauzimali su se biskupi, ali svi biskupi nisu bili reformatori. Ipak, biskupovanje J. Branjuga jest razdoblje najveće modernizacije i baroknog zamaha. Crkva u Gori uživala je neposrednu zaštitu velikih prepošta zagrebačke katedrale, osobito Pavla Četkovića koji je barokizirao gotičku građevinu, a i agilni vicearcidakon i župnik Ivan Mravinec sagradio je cinkтуру i uredio opremu

— 1863. srušen je »kapić« i umjesto njega je prizidan cijeli prednji dio crkve ispred zvonika i novo pjevalište. Sakristija je povećana, nadozidan je oratorij. Popravljeni su zidovi i kule cinkture. U crkvi su postavljena dva nova oltara. Zidarske radove obavio je Bonifacije Cesolia, a stolarske Milan Mačevčić iz Petrinje. Željezna vrata na ulazu u cinkтуру nasuprot župne kuće postavio je bravar Levar iz Gline (L. M. str. 333).

— 1866. prežbukao je sjeverni zid župne crkve zidar Bertram Midena. Crkvu je oslikao akademski slikar Josip Prokša i popravljao glavni oltar i propovjedaonicu (L. M.; str. 339).

— 1869. postavljen je križ i nova kugla na popravljeni šljem zvonika. Župnik u kugli nije našao nikakve zapise, jer su oni izgoreli prilikom požara koji je izazvao grom. Popravke je izveo Alojz Lenščak iz Ljubljane (L. M. str. 374).

— Male barokne orgulje iz 1780. župnik je dao odstraniti i zamijenio ih novim orguljama (L. M. str. 345).

— 1880. ponovno je udario grom u zvonik, a od potresa su se raspucali lukovi na svodu svetišta. Hinko Mučnjak iz Gline žbukao je i mlijekom i ljepilom mazao podnožje crkve sa sjeverne strane da bi smanjio vlagu. Zbog toga je sa sjeverne strane odvezena zemlja da se zid suši (L. M. str. 358 i 356).

9 Gora, crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Vrata zvonika iz 1734. g.

10 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Ulaz u cinkturu i glavni ulaz crkve

pošt Sigismund Sinersperg. Crkva u Gori je tipičan primjer kako je sačuvana stara srednjovjekovna jezgra ruševne građevine nakon turskih prepada (sl. 7). To je jedan od mnogih primjera kako se od starog objekta sačuvalo sve što je bilo moguće, kako se uklopio novi stil u staro tkivo i kako se modernizirala građevina. Razlog se te pojave ne može tumačiti štednjom i siromaštvom, jer patronatsko pravo velikih prepošta nad gorskom župom i darovnice pojedinaca pokazuju baš protivno. Pravi razlog je pijetet prema starini, ali ne u smislu današnjeg suvremenog čuvanja spomenika kulture, nego u religioznoj tradiciji i posebnom odnosu sredine prema proštenjarskim crkvama koje su u narodu uživale osobit ugled. Kaptol nije u tom slučaju ni smio prići radikalnoj restauraciji, jer se crkva osim darovnicama uzdržavala i dobrovoljnim priložima župljana. Zbog toga su, da bi se mogle provesti ideje tridentinskog koncila i u vezi s umjetničkim oblikovanjem crkve, osnivane bratovštine. U Gori je osnovana brojčano jaka bratovština pod zaštitom sv. Ane, pa su u barokizaciji građevine neposredno sudjelovali i članovi bratovštine dograđivši uz crkvu kapelu sv. Ane.

Ipak je proces barokizacije trajao oko 35 godina. U prvoj se etapi radilo samo na adaptaciji gotičke crkve, a zatim je restauracija građevine povjerena anonimnom graditelju i ta je krupna, sasvim suvremena intervencija provedena za pet godina, ali je stara jezgra ostala netaknuta.

U prvoj etapi barokizacije problem rasvjete prostora riješen je probijanjem velikih baroknih prozora umjesto starih gotičkih, i probijanjem okulusa na zaključnom zidu svetišta. U drugoj etapi je zidan svod nad izduženom gotičkom lađom i svetištem. Graditelj je podijelio gotičku prostornu jezgru u četiri jednaka jarma masivnim stubovima u intervalima baroknog križnog svoda. Pri tome je za proporcije prostora bitan visinski ritam karakterističan za gotičke barokizirane prostore. Masivnim zidnim stubovima dobiven je u

— 1882. nova vrata cinkture od hrastovine izradio je majstor Pevec (L. M. str. 365).

— 1880. je župnik dao natrpati zemljom podrum jugoistočne kule jer se je srušila bolta (L. M. str. 351).

— 1886. popravljeno je kube zvonika. Radove je izveo Vid, Bukir iz Gline. Zvonik je popravljen i crkva je ponovno ličena (L. M. str. 354).

— 1890. Velika restauracija kapele sv. Ivana i Pavla. Radove su izvodili zidar Rudolf Tilet iz Male Gorice, tesar Šimo Velhajner i stolar Pevec Đuro. Prema nacrtu komisije iz Petrinje trebalo je srušiti predvorje i sačuvati samo stariji dio kapele i nad njeno pročelje staviti drveni tornjić. Radovi su zbog toga započeti tek 1894. U predvorju se nalazila mala kamena propovjedaonica i oltarić sv. tri kralja. Ipak, predvorje nije srušeno, samo je srušen svod i umjesto njega je predvorje pokrivo drvenim daskama, južna napuknuta stijena kapele sapeta je željezom, a unutrašnja je stijena između predvorja i kapelice srušena i tako je nastao današnji prostor (L. M. str. 357). (Navodno je 1780. župnik Ivan Vuksan popravljao kapelu i tada dao sazidati predvorje. O tome nema podataka u vizitacijama, nego u popisu župnika u spomenici str. 317).

— 1899. potres je nanio župnoj crkvi štete, pa su nakon toga popravljeni oltari i građevina (L. M. str. 380).

— 1914. nove oltare i krstionicu postavio je Franjo Zavrlić iz Zagreba (L. M. str. 382).

— 1913. je župnik Karlo Pepsner umetnuo obojena stakla u prozore (L. M. str. 379).

— 1935. umetnuta su nova vrata na glavni ulaz crkve (L. M. str. 382).

11 Gora, Crkva uzašašća Bl. Dj. Marije — Glavni oltar

iskoj crkvi međuprostor za bočne oltare. Svetište s glavnim oltarom zauzima samo jedan jaram koji se ritmički nastavlja na lađu, bez naglašene cezure, a od ađe je viši tek za dvije stube. Barokni konstruktivni elementi aplicirani su na gotičkoj osnovi. Bočna kapela obogaćuje tlocrt, ali ne utječe na uzdužni, osno usmjereni prostor. Za modernizaciju gotičke jezgre bitna arhitektonska komponenta naglašena je vertikalnim rastom stubova, zanemarivanjem završnog vijenca, isticanjem podjele prostora pomoću jakih jarmova i ritmiziranjem svoda koji raščlanjuju lukovi pojasnica (popruga) nad zidnim stubovima. Stubovi su raščlanjeni pilastrima i završeni oštro profiliranim vijencima (sl. 8). Prostorna dinamika postignuta je karakterističnim ritmom »slavoluka« (zidnim stubovima i naglašenim ukovima svodnih popruga) pa su četiri jarma crkve u jednakim razmakom u jednakom taktu zajedno s drugim jarmom, u kojem je do obnove 19. st. bilo zidano barokno pjevalište, sačinjavala jednu sažetu cjelinu određenu oltarnoj zoni, koja je u svojoj čitavoj dimenziji ispunjena monumentalnim glavnim oltarom.

Bočni oltari bijahu slikovita dopuna bijelo okrečnim zidovima na kojima se isticala polikromija baroknog inventara, koji zgusnut u ovako relativno uskom

prostoru bijaše krasan slikoviti sklop. Od izvorne proporcije arhitekture i ljepote inventara, nakon intervencije 19. st., ostao je samo djelomičan ugođaj koji možemo doživjeti gledajući prema svetištu. Tlocrt i prostor je, dakako, deformiran dogradnjom prvih dvaju jarmova pred zvonikom.

Novonastala situacija manje smeta vanjskom izgledu građevine. Njena vanjština bijaše potpuno u stilu domaće tradicije. Uz zabatno, tzv. »slijepo« proćelje, južno se u potezu pročelja naslanjao današnji barokni zvonik.

Zvonik daje cjelini monumentalan zamah i taj je barokni detalj skromnim proporcijama arhitekture dao snažnije obilježje. Na masivnim temeljima diže se vitka masa zatvorenih zidova prekinutih samo s dva oštra vijenca. Mali prozori s baroknim doprozornicima zatvoreni su rebrenicama, a ulaz je probijen na južnoj strani zvonika i uokviren je jednostavnim finim klesanim baroknim dovratnikom, kome polukružni luk nadvoja zaključuje zaglavni kamen u koji je uklesana 1734. g. Otvori djeluju minijaturno na zatvorenim masivnim ploham zidova zvonika (sl. 9). Zvonik ima karakter starih tradicionalnih zvonika našeg ladanja, ali njegova vitkost otkriva da je nastao u prvoj polovici

19. st. njegovo sarkofago kraljevo, sarkofagi kraljeva i crveno obojenom šindrom, na žalost je zamijenjena manje zanimljivim šljemom 19. st. Nakon potresa 1880. zvonik je poduprt masivnim niskim kontraforima.

Sa sjeveroistočne strane je u 19. st. dozidana i nadograđena sakristija, tako da se dvoslivno krovnište crkve spušta nad sakristiju. Istočna strana je vizuelno najznačajnija zbog pogleda koji se pruža s glavne ceste na sklop crkve s cinkturom. Cjelina je vrlo slikovita, podsjeća na razapet šator u krajini utvrđen branič-kulama; kulturno-povijesni podatak o ratovanju u banskoj krajini s Turcima. Najljepša se vizura pruža s jugozapadne strane, jer su puna plastika spomenika i proporcije fortifikacije i crkve odanle najizrazitiji. Dakako, nadogradnja pred zvonikom nije autentična, prenezagrapna je za gotičku crkvu koja na svom slobodnom južnom i istočnom zidu ima obilježja gotičke arhitekture s visokim polukružno zaključenim baroknim prozorima probijenim na poljima zida među kontraforima. Glatki zidovi crkve jednostavnom potkrovnom užlabinom prelaze pod krovnište.

Cinktura (cintor) gorske crkve jest obrambenog karaktera. Budući da se od zadnje obnove 1879. nije ništa poduzelo da se spasi taj osebujni unikat naše spomeničke kulture Krajine, ostao nam je u ruševnom stanju samo istočni, južni i djelomično zapadni zid s dvije kule, jugoistočnom i jugozapadnom. Visina zida je najautentičnija s južne strane. Umjesto krovniča od šindre zid je djelomično prekriven krovničem od crijepa. Sa zapadne strane dosta je zida otpalo, ali je cjelina sačuvana u potezu do potpuno srušene sjeverozapadne kule. Na zapadnoj je strani cinktura u vrlo lošem stanju, a sačuvana je oko glavnog ulaza zajedno s dovratnikom ulaza (sl. 10).

Razlog tako kasne gradnje obrambene cinkture u Gori bijaše još uvijek živa opasnost od Turaka. Iako je pritisak Turaka jenjao, ipak je granica bila utvrđivana te se osim potpuno sagrađene cinkture oko župne crkve 1742. istovremeno popravljala i starija obrambena cinktura oko *kapele sv. Ivana i Pavla* nad župnom crkvom, koja je potpuno raznesena nakon potresa 1880. Svoju stratešku važnost Gora je imala već u vrijeme starih hrvatskih župa, a u feudalizmu je ta utvrda iz posjeda zagrebačkih biskupa prešla u ruke najjačeg borbenog plemstva Frankopana kao stalna utvrda i boravište za vojevanje protiv Turaka. Pogranične utvrde na turskoj granici s vremenom su se modernizirale za borbu vatrenim oružjem, a jedna od prvih takva tipa pogranične utvrde je Sisak. Položaji od Gline prema Petrinji utvrđuju se uz strateški važnu cestu i u 17. stoljeću pa su i crkve suvremeno utvrđivane. Uz cestu Sisak—Petrinja—Gora—Glina bilo je manjih utvrda pa su u Gori poznate čak dvije od kojih je sačuvan samo obrambeni cinktor *crkve Bl. Dj. Marije*. Danas je to idealan podatak kako su se zidale takve utvrde, iako je cinktura u Gori najmlađa i jedna od najkasnije podignutih u Krajini.

Brežuljak nad cestom na kojem se nalazi crkva vlada nad glavnom prometnicom Banije. Zahvaljujući krajolik, objekt je zaklonjen i doživljavamo ga iznenadno, u totalu, zahvaljujući oštrim zavojima kojima se cesta probija. Obronak je najstrmiji na južnoj i istočnoj strani i oko njega su bili iskopani rovovi, danas zatr-

pani. Na tih najizrazitijim stranicama podignute su jednobranič-kule s puškarnicama. Sa zapadne i sjeverne strane zemljište se blago spušta i stapa s okolinom, i s te strane je položaj bio zaštićen utvrđenom cinkturom oko kapele sv. Ivana i Pavla, nad župnom crkvom na položaju daleko strmijem i po svoj prilici strateški starijem. Položaj na kojem se nalazi župna crkva pravokutnog je oblika, a obrambeni zid opasuje čitav pravokutni plato. Mirna horizontalna linija utvrđenja podudara se sa strukturom tla. Zidovi, kao i uglove četverokutne masivne kule, građeni su od kamena lomljenca. Po dvije puškarnice probijene su na vanjskim zidovima kulica koje nadvisuju obrambeni zid i gotovo čitavom svojom masom izbijaju iz zidova, a uvučene su u cinkturu tek toliko da se u njih može ući s unutrašnje strane. Pokrivene su četveroslivnim krovovima danas pokritim crijepom, a u baroku šindrom. Kulice su građene kao nekadašnje srednjovjekovne kule burgova. Jugoistočna, strateški najvažnija, najviša je i prizmatična, a jugozapadna je niža i prizemna, jer se čitava cjelina zidala prema obliku zemljišta. Kule se svojim jednostavnim plemenitim oblicima i proporcijama nenametljivo uklapaju u zidove. Zajedno s obrambenim zidovima i crkvenim objektom nastala je skladna harmonična cjelina plastične kvalitete u koju je utkano stoljetno iskustvo našeg domaćeg graditeljstva. Svečani se ulaz nalazi zapadno, pred glavnim ulazom u crkvu.

Suvremenom čovjeku je vrlo bliska ljepota ovog sklopa. Ugodni su jednostavni oblici i odsutnost svake nejasnoće i lažne romantike. Bez ikakve dekorativnosti, kompozicija je čista, građevni materijal, kamen lomljenac, donesen iz okolice otkriva se u svojoj rustičnoj kvaliteti i oblici su jasni u svojoj elementarnoj funkciji.

U 19. st. je kamen bio prežbukano, ali je žbuka dorim dijelom otpala tako da se ponovno otkrila prava struktura. Cjelina još jednom potvrđuje kako gotika i barok mogu opstojati jedno pored drugoga, kako se mogu sažeti u formu jednostavne ljepote i kako se međusobno nadopunjuju. Kompleks zaslužuje ponovnu obnovu jer se i danas nalazi na glavnoj prometnoj arteriji Banije, na asfaltiranoj cesti. Banija nema gotičkih spomenika arhitekture te je stvarno potrebno tumačiti značenje tog starog spomenika za kulturni život cijele pokrajine kojoj je uništena čitava srednjovjekovna baština.

Također je potrebno istaknuti preostali barokni inventar, jer je natprosječne vrijednosti. Za njega su se pobrinuli najodličniji darivaoci. Glavni oltar može se smatrati djelom stranih umjetnika, a za polikromaciju oltara bio je pozvan poznati slikar iz Ptuja 1739. godine da oboji već postavljeni oltar. Cijenjeni ptujski slikar i pozlatar toliko je svojim radom oduševio vizitatora Sigismunda Sinersperga da ga je taj imenom spomenuo, što nije uobičajeno u našim prilikama kad se radilo o umjetnicima, ali Ivan Franjo Pochmaier bijaše »*vir in arte sua laudatus*.« Oltar je naručen za barokiziranu crkvu i njegov retabl ispunjava cijelo svetište, a da bi što više došao do izražaja u prostoru postavljen je nad visoki postament. Ikonoografski je također izuzetan jer su na njemu bili kipovi čeških kraljeva. U 19. st. je oltar nešto prerađen tako da nisu sačuvane na njemu originalne skulpture kraljeva Većeslava i Žigmunda, ali je jedna od tih skulp-

12 Oltar kapele sv. Ivana i Pavla, snimljen 1939. g. — Danas više ne postoji

ura sačuvana u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu i ona svjedoči o kvaliteti cjeline. Umjesto božjeg oka nalazi se slab reljef sv. Trojstva. Isti umjetnici koji su postavili oltar izradili su oko 1745. i sačuvanu ropovjedaonicu s likovima Krista i četiri evanđelista.

Jedina preostala barokna kapela u župi sv. Ivana i Pavla nalazi se u tragičnom stanju, a krasan oltar iz 1761. više ne postoji. To je jedan od vrlo žalosnih primjera naglog propadanja naše barokne kulture na lalanju (sl. 12 i 13). Praksa ostavljanja inventara u ugroženim objektima »in situ«, unatoč mogućnosti povla-

čenja vrijednog inventara u pokrajinske muzeje i Dijecezanski muzej zagrebačke nadbiskupije, ne može imati u takvim slučajevima opravdanje. Na području župe Gora još ima muzejskih rijetkosti povučениh iz liturgije i ostavljenih propadanju.²⁸ Kapelu sv. Ivana i Pavla desakrirale su za vrijeme rata fašističke jedinice čerkeza i spalile veliki dio oltara, a bliža je okolina raznijela sve ostalo.

²⁸ Ljetopis JAZU, knj. 72, Doris Baričević, Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća s područja kotara Sisak.

13 Unutrašnjost kapele sv. Ivana i Pavla u današnjem stanju (foto Igor Nikolić)

Zusammenfassung

DIE PFARRE GORA UND DIE KIRCHE DER HL. MARIA

Das Zentrum der mittelalterlichen Pfarre Gora, welche sich über das von den Flüssen Sava, Kupa, Korana und Una begrenzte Gebiet erstreckte, war der befestigte Ort Gora. Dort befanden sich auch ein Kloster des Templerordens mit der Kirche der Hl. Maria, sowie auch eine Pfarrkirche. Nachdem Papst Klemens V. im Jahre 1312 den Templerorden aufgehoben hatte, wurde die ehemalige Klosterkirche der Hl. Maria zur Pfarrkirche erhoben. Zur Zeit der Türkenkriege war dieses ganze Gebiet unmittelbares Grenzland und wegen der ständigen Einfälle der Türken mussten alle Kirchen befestigt werden. Jedoch auch nach dem Ende der Türkenkriege blieb dieses Gebiet eine militarisierte Zone, die s. g. Militärgrenze. Die Kirche der Hl. Maria überdauerte die türkischen Kriege, wurde aber wahrscheinlich verschiedentlich erneuert und umgebaut. Alle anderen Denkmäler dieses Banija genannten Gebietes waren entweder zerstört worden, oder aber sie erlebten das barocke Zeitalter in völlig ruinösem Zustand.

Eine grosse Anzahl geschichtlicher Quellen, besonders die Visitationsprotokolle, illustrieren den Verlauf der Barockisierung der auffälligen gotischen Kirche in Gora. Der mittelalterliche Kern ist in ihrer Struktur vollständig erhalten geblieben. Da das Gebiet Banija sehr arm an mittelalterlichen Baudenkmalern ist, stellt diese Kirche, wenn auch barockisiert und im 19. Jh. umgebaut, ein gewisses Kuriosum dar. Besonders interessant ist ihre befestigte, »inktor« genannte Umfassungsmauer aus dem Jahre

1742., also einer Zeit zu der die mitteleuropäischen Länder und Österreich die grösste Blüte des barocken Stiles erlebten. Das Gebiet Banija war zu der Zeit noch immer Grenzland, weshalb die Kirchen entlang der strategisch wichtigen Strasse befestigt wurden.

Die Inneneinrichtung der Kirche der Hl. Maria aus dieser Zeit zeichnete sich durch Reichtum und Qualität aus, weil sich die Zagreber Prälaten und Pröbste der Kathedrale wie z. B. Pavao Četković und Sigismund Sinersperg, persönlich der Einrichtung der Kirche annahmen. Die Kirche wurde durch den Bischof von Zagreb, Juraj Branjug, im Jahre 1736, geweiht.

Die Pfarre Gora erlebte im barocken Zeitalter eine neue Blütezeit. Es wurden mehrere Filialkirchen erbaut, meistens aus Holz ausgeführte Bauten mit barocker Inneneinrichtung. In Banija wurden auch einige, zur Zeit der Türkenkriege aufgehobene, Pfarren erneuert. Zur Zeit des zweiten Weltkrieges war dieses Gebiet wieder vielen Zerstörungen ausgesetzt, so dass ein grosser Teil der Kirchlichen Denkmäler stark gelitten hat. Das erhaltene gebliebene Kircheninventar mit seinen Bildern und Skulpturen befindet sich auch heute noch in ungünstigen Verhältnissen. Nach dem Kriege wurde es versäumt, wirksame Massnahmen zur Rettung dieses Kulturgutes zu unternehmen. Dieser Umstand ist besonders zu betonen, da es wünschenswert erscheint, wertvolle Kircheneinrichtungsgegenstände in Museen zu überführen, während die Kirche der Hl. Maria in Gora mitsamt ihrer Umfassungsmauer als spezifisches kultur- und kunstgeschichtliches Phänomen restauriert werden müsste.